

Başlıktaki sözü bilmeyen yoktur, bir atasözünün yarısı. Tamamı ise şöyle: “Yarım hekim candan eder, yarım hoca dinden eder.”

Bu sözün içinde sanki yarım hocalığın yarım hekimlikten çok daha vahim olduğunu hissettiren bir anlatım da saklı gibi.

Yani yarım hekimin yaptığı birkaç kişinin canına mal olur belki.

Ama yarım hoca yalan-yanlışla kalpleri kafaları karıştırdınca, bunun bedelini yerine göre bütün bir toplum öder.

Üstelik hem dünyada, hem de ahirette!..

“Yarım hoca dinden eder” sözünün doğruluğunu en çok, din adına ağzını bir kere açınca bir daha susmak bilmeyen kişilerin çoğaldığı günümüzde hissediyoruz.

Eğitimi, uzmanlık alanı, ilmî seviyesi... ne olursa olsun, dinî konularda kendisini söz söyleme, hüküm verme mevkiinde gören herkes, herhangi bir denetim mekanizmasının bulunmadığı bu alanda, zaman içinde rahatlıkla “otorite” olabiliyor, hatta kendi kitlesini oluşturabiliyor. Bu durum, dinî alanda bizzat din adına endişe verici bir manzarayla karşı karşıya olduğumuzun ifadesidir.

Ahkâm Kesmenin Dayanılmaz Cazibesi

Gerçek âlimlerle yarım hocalar birbirine karıştırılınca, daha doğrusu toplumun önüne sürekli “yarım hocalar” çıkarılınca, “fetva vermek”le “ahkâm kesmek” arasındaki fark da ister istemez kayboluveriyor. Bir zaman sonra bakıyorsunuz takva, ihlâs, tevazu, fedakârlık... gibi temel tutum ve davranışlarla toplumun önünde önder ve örnek mevkiinde olan âlimler gitmiş, yerine malumatfuruşluk, gösteriş budalalığı, bencillik, kibir, riyakârlık... gibi hastalıklarla arızalı insanlar gelivermiş.

Burası, toplumun hassasiyetlerinin tahribata uğradığı yerdir. Bir toplumun dinî değerleriyle oynamak, kimliğiyle oynamak demektir. Kimlik bunalımına düşmüş bir toplumun son tahlilde varacağı yer ise, başkalarına kölelikten başkası değildir.

“Âlim”İN Gerçeği Ve Sahtesi

Bir kimsenin “âlim” sıfatını hak etmesi, etikete, mevkiye, diplomaya... bağlı değildir. Gerçek âlim, Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz’e vâris olarak nitelendirilmeyi “her bakımdan” hak etmiş insandır. Bir kimsenin “âlim” sıfatına müstehak olup olmadığını öğrenmenin yolu çok basittir aslında. Dünya ve dünyalıkla ilişkisinde, insanlarla muamelesinde, kişisel davranış özelliklerinde, ibadet hayatında... Rasul-i Ekrem s.a.v. Efendimiz’e benzeme gayreti içinde olmayan bir kimsenin, malumatı ne kadar çok olursa olsun, “âlim” olarak nitelendirilmesi doğru değildir.

Gerçek âlim, ilmî donanımının yanı sıra, ilmiyle amel eden ve yukarıda zikrettiğimiz hususlarda

sıradan insanların çok önünde olan kimsedir. Ancak bu suretle Efendimiz s.a.v.'in vârisi olma sıfatını hakkıyla taşıyabilir; toplum da ona bakarak kendisine çeki düzen verme imkânını elde eder!

Bütün bunlar doğru; ama günümüzde problem ne yazık ki biraz daha derinde. Topluma “örnek insan”, “İslâm âlimi” diye sunulan, daha doğrusu “dayatılan” insanların birçoğunun, dinî meseleler hakkında sağlıklı fikir yürütecek, itimada şayan fetvalar verecek ilmî kapasiteden yoksun olduğunu ibretle ve dehşetle görüyoruz. Bu türlü kimselerin söz ve düşünceleri çeşitli vasıtalarla toplumun gündemine sokuldukça, toplumsal bilincimizde temel bir yer tutan “âlim”, “fıkıh”, “fetva”, hatta “din” kavramları giderek aşınmaya, dönüşmeye, mahiyet ve muhteva değiştirmeye başlıyor. Bir süre sonra din ve dindarlık, her tutumu hoş görmenin, her anlayışı onaylamanın adı olup çıkıyor! Bu başıboşluğa itiraz etmek de “tutuculuk”, “geri kafalılık” ve “softalık” oluyor tabiiyle!..

Fetva Verme Sorumluluğu

Ulemamız, “fetva verme” işini üstlenmenin, Efendimiz s.a.v.'e veraset (vâris olma) anlamına geldiğini söylemiştir. Zira fetva vermek, hakkında fetva verilen meselede Allah Teâlâ'nın ve Efendimiz s.a.v.'in razı olduğu hükmü açıklamak demektir.

Efendimiz s.a.v., fetva vermenin sorumluluk üstlenmek olduğunu belirterek ümmetini bu hususta titizlikle uyarmış ve şöyle buyurmuştur:

“Kime sağlam bir bilgiye dayanmadan fetva verilir (ve o da o yanlış fetvayla amel eder)se, günahı fetvayı verenin boynunadır.”¹

Bu husustaki bir diğer Nebevî tesbit de şöyledir:

“Allah ilmi insanlardan zorla sökerek almaz. Ancak âlimleri kabzetmek suretiyle alır. Böylelikle hiç âlim kalmayınca insanlar cahilleri rehber edinir; cahillere fetva sorulur. Onlar da (ilimsiz olarak) fetva verirler; böylece hem kendileri sapar, hem de insanları saptırırlar.”²

Fetva vermenin, sorumluluğu büyük bir iş olması dolayısıyla Selef-i Salihîn, fetva konusunda alabildiğine titiz davranırdı. Abdullah b. Ömer r.a., kendisine fetva sormaya gelenlere, (dönemin Emevî idarecisini kastederek), “İnsanların sorumluluğunu üstlenmiş olan şu emire git ve fetva verme sorumluluğunu onun boynuna at.” der ve şöyle devam ederdi: “(Fetva sormaya gelenler) bizi köprü yaparak üzerimizden geçip cehenneme gitmek istiyorlar.”³

Maksat Kılıf Bulmak Mı?

Sahabe döneminde Medine kadılığı görevini deruhte eden İbn Halde, İmam Mâlik'in hocası olan büyük fakih Rebîa b. Ebî Abdirrahman'a şu tavsiyede bulunuyor: “Ey Rebîa! İnsanların sana fetva sormak için etrafını sardığını görüyorum. Sana birisi fetva sormaya geldiğinde, himmetini adamı içine düştüğü durumdan kurtarmaya sarf etme; bütün derdin, onun sana sorduğu meselenin manevî sorumluluğundan kurtulmaya bakmak olsun.”⁴

Kaynaklar, Tabiûn'un büyüklerinden Said b. el-Müseyyeb'in hemen hiç fetva vermediğini nakleder. Kendisine fetva sormak için birisi geldiğinde şöyle derdi: “Allahım! Beni (bu işin vebalinden), bu adamı da benden kurtar!”⁵

Yine Tabiûn'dan Ubeyd b. Cüreyc şöyle diyor: "Mekke'deyken (ilim öğrenmek için) bir gün Abdullah b. Ömer r.a.'e, bir gün de Abdullah b. Abbas r.a.'a gidiyordum. Abdullah b. Ömer r.a., kendisine sorulan soruların az bir kısmına fetva verir, çoğuna karşılık ise 'Bilmiyorum' derdi."6

Mesele Sadece Cehalet Mi?

Günümüzdeki durumun Selef-i Salihîn dönemine benzemediğini ayrıca vurgulamaya gerek görmüyoruz. Günümüz "allameleri" ile ilgili tek problem "her şeyi bilmeleri" değil. Günümüzü geçmişten farklı kılan bir husus daha var: Bilgi sahibi olanların maksadındaki arıza! "Kimin maksadının ne olduğunu nereden biliyorsunuz?" diye sorulacak olursa, tavır, davranış ve ahvale dikkat edin deriz. Bunlar kişinin maksadını ele veren hususlardır.

Kaldı ki Efendimiz s.a.v. bizi bu hususta da uyarmış ve şöyle buyurmuştur:

"Kim ulema ile münazara etmek veya cahilleri şüpheyeye düşürmek yahut (şöhret, zenginlik ve makam elde ederek) halkı kendisine yöneltmek için ilim öğrenirse, Allah onu cehenneme sokar."7

Şu halde, öğrendiği ilmi bu üç şeyi gerçekleştirme yolunda araç olarak kullanan birisini gördüğümüzde, onun, "Allah'tan hakkıyla ancak âlimler korkar."8 ayetinde ifade buyurulan kimselerden mi, yoksa "ulema-i sû" (kötü niyetli, şerre çağıran âlimler) cümlesinden mi olduğunu anlamamız zor değildir.

İmam Ahmed b. Hanbel rh.a. şöyle diyor:

"Kim fetva verme işini üstlenirse büyük bir sorumluluk üstlenmiş demektir. Şayet zaruret sebebiyle kabul etmişse, başka." Kendisine, "Fetva sorulan kişinin susması mı, cevap vermesi mi daha efdaldir?" diye sorulduğunda,

"Susması bana daha uygun geliyor." karşılığını veriyor ve şöyle devam ediyor:

"Fetva veren kişi bilmelidir ki, fetva verirken bir şeyi emrettiğinde veya yasakladığında, bunu Allah Tealâ adına yapmaktadır, dolayısıyla yaptığı bu işten hesaba çekilecektir."9

Fetva Verme İştahı

Daha çok sayıda rivayet zikretmek mümkün. Ancak zikrettiklerimizin şu hususu açıkça vurgulamaya yettiğinde şüphe yok: Selef-i Salihîn'in tutumu ile günümüzün insanını birbirinden ayıran birçok özellik vardır. Ama içlerinde belki de en önemlisinin, fetva verme konusundaki atılganlık ve ihtiras olduğunu söylersek abartı yapmış sayılmayız.

Kur'an'dan Sünnet'e, Akaid'den Tefsir'e, Fıkıh'dan Tasavvuf'a kadar Din'le ve dinî ilimlerle ilgili her konuda ahkâm kesen, üstelik de bunu, Selef'i ve geçmiş ulemayı türlü şeylerle itham ederek, karalayarak yapan insanlar acaba nasıl bir vebalî omuzladıklarının farkında mıdır?..

Sizin yalnızca şahsi görüşünüze dayanarak verdiğiniz fetvalarla yüzlerce, binlerce, hatta belki milyonlarca insan amel ediyor. Belki birilerinin hakkını yiyor, belki inanması gereken şeyleri inkâr, inkâr etmesi gereken şeylere de iman ediyor yahut usulüne uygun olmayan şekilde ibadet ediyor ve son nefesini bu şekilde verecek. Ve siz sadece kendi hesabınızı değil, o insanların

hesabını da vermek durumunda kalacağınıza dair içinizde en küçük bir endişe duymadan, size uzatılan her mikrofonu şöhretinize şöhret katmanın fırsatı olarak göreceksiniz!!!

Fetva Sorma Sorumluluğu

Yukarıda fetva verme mevkiinde olanların veya kendilerini bu mevkiide görenlerin yüz yüze bulunduğu sorumluluk ve tehlikelere değindik. Acaba “fetva sormak” da bir bilinç ve sorumluluk işi değil midir?

Doğrusu şu ki, fetva vermeyi bilmek kadar fetva sormayı bilmek de bir yükümlülüktür.

Ali el-Karî, “Kim ilimsiz fetva verirse günahı fetvayı verenin boynunadır.”¹⁰ hadisi üzerinde dururken ilginç bir noktaya temas eder. Hadisin metni iki şekilde anlaşılmaya müsaittir. Birincisi yukarıda verdiğimiz gibidir. İkincisi ise şöyledir: “Kim ilimsiz olarak fetva verirse, günahı, ona fetva soranın boynunadır.”¹¹

Her ne kadar tercih edilen yukarıdaki anlamlardan ilki ise de, hadisin metninden ikinci manayı çıkarmak da -dediğimiz gibi- mümkündür. Bu durumda fetva soran kimselere de bir sorumluluk düşüyor demektir.

Hiz. Ömer r.a. da şu tespitle aynı hassas noktaya parmak basmıştır: “Güvenilir kimse kesinlikle hıyanet etmez. Ancak insanlar güvenilir olmayan kimseye güvenir, onlar da hıyanet eder.”

Hiz. Ömer r.a.’ın bu sözünü nakleden Ebu Bekir et-Turtûşî şöyle der: “Biz de diyoruz ki: Hiçbir âlim asla bid’at uydurmaz. Ancak, âlim olmayan kimselere fetva sorulur, onlar da (verdikleri yalan yanlış fetvalar sebebiyle) hem kendileri sapar, hem de (fetva soranları) saptırır.”¹²

Tabiûn’dan İbn Sîrîn bu noktada bizim için hayatî önem arz eden şu tesbitte bulunmuştur: “Bu ilim Din’dir. Dininizi kimden aldığınıza iyi dikkat edin!”¹³

Şu halde iyi bilmek durumundayız ki, “Ben âlim değilim. Ancak fetva sorar ve aldığım fetvayla amel ederim.” demek insanı kurtarmaya yetmez. Kime fetva sorduğumuza, yani dinimizi kimden aldığımıza da dikkat etmekle mükellefiz.

Arızanın Kaynağı

Günümüzde din adına dolaşıma sürülen fitne-fesadın ve bilgi kirliliğinin bu derece revaç bulmuş olmasında, layık ve ehil olmayan insanları “âlim” mevkiine yükselterek kendilerinden din öğrenen, fetva soran insanların payı inkâr edilemez.

Fetva sormanın mantığı şudur: Bir kimse, başına gelen herhangi bir olayda Allah ve Rasûlû’nün hoşnut olduğu hükmün ne olduğunu öğrenmek maksadıyla işin ehli, ilmiyle amel eden bir âlime

danışır. Sonra da aldığı fetvayla amel eder ve böylece Allah Teâlâ'yı ve Rasulü'nü hoşnut kılmış olmanın itminanını yaşar.

Ahiretini önemseyen insanlar için bu son derece normal, hatta "olması gereken" davranış biçimidir. Zira fetva, dinin emri ve hükmü ne olursa olsun, yapmaya çoktan karar verdiğimiz bir işi "kitabına uydurma" işlemi değildir!

Aksine hareket etmek, yarım hocaların, yani sahte âlimlerin bizi dinimizden etmesine yol aramak demektir. Yarım hoca dinden eder, evet, ama fetva sormak durumundaki kişi de, dininden olmamak için fetvayı kimden alması gerektiğine dikkat etmek gibi bir sorumluluğun muhatabıdır.

Unutmayalım ki "Bir millet kendinde olanı değiştirmedikçe, Allah o milleti değiştirmez."¹⁴

Yarım Hocaların Dinden Ediş Usulü

İstikametimiz Batı'ya doğru çevrildiğinden beri, bizim Din'i algılama ve yaşama tarzımıza da bir çözümlenme arız oldu.

Nefsimize ağır gelen hükümleri devre dışı bırakmak ya da o hükümlerle muhatap olmadığımızı ispatlamak için olmadık yorumlar yapar hale geldik.

Eğer nefsimize ağır gelen hüküm, Kur'an ayetiyle sabit ise, o konuda Sünnet'i, Sahabe'nin ve ulemanın anlayışını görmezden gelerek ayete kendi anlayışımız doğrultusunda anlam vermenin gayreti içinde olduk. "Kur'an 1400 yıl önce inmiştir, ama her çağa hitap etmektedir. Onun her çağda yeniden yorumlanması, evrenselliğinin bir gereğidir." gibi saçma sapan gerekçelerle Allah'ın Kitabı'nı kendi heva ve heveslerimiz doğrultusunda olmadık yorumlara tabi tuttuk.

Bahis konusu olan hüküm, Sünnetle/hadislerle sabit olmuş ise, iş biraz daha kolaylaşıyor. Müsteşrikler marifetiyle hadislere güvensizlik virüsünün çoktan bulaştığı aklımıza bu aşamada hemen "uydurma hadisler" söylemi geliveriyor. Söz konusu hadisin de "uydurulanlar" cümlesinden olduğunu söyleyerek işin içinden sıyrılıyoruz!

İcma ya da Kıyas'a gelince, orada yükümüz büsbütün hafiflemiştir. Zira yüzlerce yıl önce meydana gelmiş bir icmanın bugün bizi bağlamayacağı, kıyasla verilen hükümlerin ise "Kur'an'ın/Sünnet'in ruhu" dediğimiz şeye aykırı olduğu yorumu hemen yanı başımızdadır. Modern zamanlarda Edille-i Şer'iyye adeta hayatımızdan çıkmış, onun yerini şu üç ilke almıştır:

- Kolaycılık
- Akılcılık
- Değişim.

Bu ilkelere uymayan delil, ayet de olsa, hadis de olsa, bir çaresine bakılır ve mutlaka devre dışı bırakılır!

Dipnotlar

1. Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Dârimî, Hâkim
2. Buharî, Tirmizî, İbn Mâce
3. Dârimî
4. el-Hatîbu'l-Bağdâdî, el-Fakîh ve'l-Mütefakkîh, 2/169
5. Beyhakî, el-Medhal, 439-440
6. Dârimî; ayrıca İbn Asakir, Târîhu Dimaşk, 31/167
7. Tirmizî, Taberânî, el-Mu'cemu'l-Kebîr, 23/284
8. Fâtır, 28
9. Muhammed er-Râşidî, el-Misbâh fî Resmî'l-Müftî ve Menâhici'l-İftâ, 1/36-37
10. Ebu Dâvud, Hâkim
11. Mirkâtu'l-Mefâtîh, 503
12. Kitâbu'l-Havâdis ve'l-Bid'a, 77
13. Müslim, Dârimî, İbn Ebî Şeybe
14. Ra'd, 11